

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΤΟΜΟΣ ΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΡΑΛΙΝΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ: ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗ ΚΑΡΑΜΟΥΣΗ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953

ΓΕΩΡΓΙΟΣ· ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ ΚΟΥΡΤΕΣΗΣ

Ο ΣΧΟΛΑΡΙΟΣ

(ια' 1405—ια' 1475)

Ἡ εὐγενής πρόσκλησις τοῦ γνωστοῦ λογοτέχνου καὶ ἐκδότου τοῦ ἐγκρίτου περιοδικοῦ «Νέα Ἑστία» κ. Πέτρου Χάρη, ὅπως συμμετάσχω εἰς τὸ ἀφιερωτικὸν ἐπὶ τῇ πολυθρηνητῷ Ἀλώσει τεύχος τοῦ περιοδικοῦ του διὰ τῆς καταχωρίσεως περιληπτικοῦ ἀρθροῦ περὶ τοῦ πρώτου μετὰ τὴν Ἀλωσιν οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἦτοι Γενναδίου Β', τοῦ Σχολαρίου, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν σύνταξιν τῶν κατέρω γραμμῶν.

Ἄλλ' οὔτε ὁ φιλόξενος χῶρος τοῦ Περιοδικοῦ μᾶς ἐπιτρέπει τὴν ἕκτασιν, οὔτε δὲ πολὺ ὀλιγώτερον ὁ σκοπὸς τοῦ ἀφιερωτικοῦ ἐπὶ τῇ Ἀλώσει τεύχους παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς ἡμᾶς νὰ ἐκφέρωμεν πλατύτερον τὰς κρίσεις καὶ παρατηρήσεις μας ἐπὶ τῆς τόσον εὐφήμεως γνωστῆς προσωπικότητος τοῦ Γενναδίου, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ ἤκιστα κατὰ πάντα «γνωστῆς», καὶ δὲν γνωρίζω ἂν μὴ, κατόπιν τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀπάντων αὐτοῦ, καὶ ἤκιστα κατὰ πάντα «εὐφήμες». Ὁ ἐπιστήμων πάντως εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἱχνεύῃ τὴν Ἀλήθειαν καὶ νὰ κηρύττῃ ταύτην. Θὰ εἴπωμεν λοιπὸν περὶ Γενναδίου πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ἐν πάσῃ δυνατῇ περιλήψει.

Ἀνεκτίμητος εἶναι ἡ προσφορὰ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ μάλιστα τὰ Θεολογικὰ τῶν Louis Petit, Ξενοφ. Σιδερίδου καὶ Martin Jugie διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀπάντων τοῦ Γενναδίου (Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου Ἀπαντὰ τὰ εὑρισκόμενα. Oeuvres Completes de Georges Scholarios publiées pour la première fois par Mgr Louis Petit, X. A. Siderides et Martin Jugie. Paris 1928) 36, τ. I—VIII). Ἄλλ' ἡ ἐκδοσις ὁμολογουμένως ὑστερεῖ καὶ εἰς φιλολογικὸν καὶ κριτικὸν ὀπλισμὸν καὶ εἰς Σχόλια καὶ εἰς τὰς ἀπαραιτήτους ἐκτενεῖς Εἰσαγωγάς, διερευνώσας τὰ περὶ τὰ κείμενα θέματα καὶ ἐκ τούτων προβαλλόμενα προβλήματα καὶ τέλος εἰς ἐκτενεῖς ἐν τέλει καὶ ποικίλους πίνακας, οἵτινες τόσον διευκολύνουν τὸν ἐρευνητὴν. Διὰ τοῦτο ὁ μέλλον ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Γενναδίου, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐγκύψῃ

εἰς τὴν μελέτην τῶν ἔργων του, διὰ τῆς συγκρίσεως δὲ καὶ παραλλήλου ἀναγνώσεως τῶν συγχρόνων τοῦ Γενναδίου συγγραφέων νὰ συναγάγῃ τὰ ἀναγκαῖα συμπεράσματα, ἵνα δυνηθῇ νὰ κατατάξῃ πάσας τὰς περὶ τῆς μεγάλης πράγματι προσωπικότητος τοῦ ἐν λόγῳ Πατριάρχου ἀκριβεῖς πληροφορίας εἰς ἐνιαῖον σύνολον πρὸς ἀληθῆ χαρακτήρισμόν τούτου. Ἄλλὰ μέχρι τοῦδε ἐλλείπει μίᾳ τοιαύτῃ μελέτῃ. Τὰ κατεσπαρμένα ἀρθρα ἐν Ἐγκυκλοπαιδείαις καὶ Περιοδικοῖς, τὴν Βιβλιογραφίαν τῶν ὁποίων δίδομεν ἐν τέλει, ὡς καὶ προσπάθειαι αὐτοτελοῦς μελέτης βιογραφικῆς τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός, δὲν ὠλοκλήρωσαν τὴν πλήρη γνῶσιν τῆς πολυκυμάντου, δυναμικῆς καὶ πολυπλεύρου Μορφῆς τοῦ Γενναδίου.

Ι. Βίος: Ἐξ ἀρχῆς δὲν διστάζω νὰ χαρακτηρίσω τὸν Γεννάδιον, ὡς τὸν «Ψελλὸν τῆς Ἀλώσεως»! Ἡ αἰτιολογία δίδεται κατωτέρω. Τὰ περίεργα τῆς μοίρας ἔφεραν, ὥστε ν' ἀγνοῶμεν τὰ πλείστα τοῦ βίου μιᾶς ἄλλως δραστηριωτάτης καὶ πολυκυμάντου προσωπικότητος, ἦτοι τοῦ Γενναδίου. Ἡ μήπως αἱ ἱστορικαὶ περὶ τῆς καταγωγῆς, τοῦ ὀνόματος, τῶν τόπων καὶ τῶν τρόπων τῆς δράσεώς του εἰδήσεις, ἐμφανίζονται ἀπ' ἀρχῆς συγκεχυμένα, οἷον εἰ προοιωνίζουσαι τὴν περὶ τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ σύγχυσιν; Διότι ὁμολογουμένως τὸ πολυώνυμον αὐτοῦ ὠδήγησεν εἰς συγχύσεις καὶ πλάνας τοὺς ὑστερον ἐρευνητὰς τοῦ Γενναδίου καὶ εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα περὶ τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ. Εἴθε νὰ εὐρεθῇ συντόμως ὁ ἀξίος ἐπιστήμων ἐρευνητῆς φιλόλογος ἢ θεολόγος ἢ λογοτέχνης ἢ ἱστορικός, ὅστις θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξιχνιάσῃ ἐπακριβῶς καὶ ἐν λεπτομερείᾳ τὰ περὶ τοῦ βίου, τῆς δράσεως καὶ τῆς γραμματειακῆς τοῦ Γενναδίου παραγωγῆς πρὸς δικαίαν τοποθέτησιν τοῦ μεγάλου κατὰ τὰ ἄλλα ἀνδρός.

Τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα τοῦ Γενναδίου ἦτο Γεώργιος, τὸ δὲ ἐπώνυμον «Κουρτέσης ἢ Κορτέσιος». (Ἀμφιβάλλω ἂν τὸ ἐπώνυμον τῶν γονέων

αὐτοῦ ἦτο πράγματι τοῦτο. Ἴσως—καὶ τοῦτο ἐκφέρω μετὰ πάσης ἐπιφυλάξεως—μετήλλαξεν ὁ λατινομαθῆς Γεώργιος τὰ ἐπωνύμιον αὐτοῦ «Κοντός» ἢ «Κολοβός» εἰς τὸ ξενικὸν καὶ εὐηχες «Κουρτέσης» ἢ «Κορτέσιος». Ὑστερον ὠνομάσθη «Σχολάριος», οὐχὶ διότι «περὶ τὰ σχολικὰ διέτριβε μαθήματα», ὡς ὁ Εὐαγγελίδης (Τρύφ. Ε. Εὐαγγελίδου, Γεννάδιος Β' ὁ Σχολάριος, πρῶτος μετὰ τὴν ἀλώσιν οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 8), τῷ Σάθρα κατακολουθῶν λέγει (Αὐτόθι σημ. 7: «Τὸ δὲ Σχολάριος παρώνυμον ἔσται δοθὲν κατὰ τὸν μαθητικὸν αὐτοῦ βίον»), ἀλλὰ διότι ἐν τῷ Παλατίῳ πιθανῶς ἐνωρὶς ἤδη κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ χρέη «σχολαρίου», ἦτοι φύλακος τῶν Ἀνακτόρων ἐπετέλει. (Περὶ τοῦ τίτλου ὄρα ΘΣ τ. Ζ' στλ. 1695 ἐν λ. «Σχολαί» καὶ Du Cange, Glossarium στλ. 1509 ἐν λ. «Σχολαί»). Ὅτε δὲ περὶ τὸ 1450, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἠναγκάσθη νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ πάλιν τὸ νεανικὸν αὐτοῦ ὄνομα μετήλλαξεν εἰς τὸ ἱερατικὸν «Γεννάδιος». Τὰ δύο δὲ τελευταῖα ταῦτα ὀνόματα, ἦτοι «Γεννάδιος Σχολάριος» διετήρησε καὶ μετὰ τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ, ἂν καὶ ὁ ἴδιος ἐν τοῖς σφζομένοις αὐτογράφοις κώδιξιν αὐτοῦ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν πολυκύμαντον πατριαρχεῖαν του χρόνους ἀρέσκειται εἰς τὸν τίτλον τοῦ «ταπεινοῦ μοναχοῦ Γενναδίου». Εἰς τὰ ἐκδομένα ἔργα του ἀναφέρεται ἄλλοτε οὕτως καὶ ἄλλοτε ἄλλως, ὁ ἴδιος παρέχων ἀφορμὴν εἰς συγχύσεις ἐκ τῆς πολυωνυμίας του ταύτης. Οὕτω Λέων ὁ Ἀλλάτιος διακρίνει ἐν τῷ ἔργῳ του De Georgiis τρία πρόσωπα φέροντα τὸ ὄνομα τοῦ «Σχολαρίου». Ἐπίσης ὁ Ἰωάννης - Ματθαῖος Καρυοφύλλης διακρίνει δύο ὀνόματα μοναχῶν «Γενναδίων», ὁ δὲ πολὺς Φραγκῖσκος Φίλελφος, ὅστις ἐγνώρισε τὸν Σχολάριον νέον ἔτι ὄντα ἐν Κ)πόλει, προτιμᾷ ν' ἀπονέμη αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ «μητροπολίτου Σερρών», ὃν τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἡμέτερος Γεννάδιος οὐδέποτε κατεῖχε. (Πρβ. E. Legrand, Cent-dix lettres de François philéphe. Paris 1892, σ. 214.)

Ἄγνωστον εἶναι καὶ τὸ ἀκριβὲς ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων του θεωρεῖται πιθανωτέρα ἢ τοποθέτησις τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως του ἐντὸς τοῦ 1405. Ἐγεννήθη ἐν Κων)πόλει ἐκ πατρὸς μετοίκου ἐκ Θεσσαλίας. Ὁ ἴδιος βεβαιοῖ τοῦτο, ὡστε πᾶσαι αἱ περὶ αὐτοῦ συγκεχυμένα ἀνιστορήσεις νὰ ἐλέγχωνται πλέον ὡς ἀνιστόρητοι: «Εἰ γὰρ ἐγὼ Βυζάντιος, καίτοι τοῦ πατρὸς ἐκ Θετταλίας ἐνταῦθα μετωκηκότος, καὶ οὐ φημι Θετταλὸς εἶναι, ὡς ἐν Βυζαντίῳ γεγεννημένος...» (*Ἀπαντα τ. III, 252, 25. Θεωρῶ ἀξίαν σημειώσεως καὶ τὴν παρατήρη-

σιν, ὅπως ἐρευνηθῇ τὸ εὖρος τῆς ἐννοίας τοῦ ὄρου «Θετταλὸς» κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἂν ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον πρέπει νὰ περιληφθῇ καὶ ἡ Θεσσαλονίκη, ὁπότε θὰ προσηγγίζομεν εἰς τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς τῶν γονέων αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον. Οὕτω θὰ ἐξηγεῖτο ἴσως καὶ ἡ γνωριμία τοῦ Ἰωάννου Καμαριώτου τοῦ Θεσσαλονικέως, μετὰ τοῦ εἰσέτι νεαροῦ Γεωργίου.)

Οἱ γονεῖς διεκρίνοντο ἐπὶ εὐπορία, ἐξ οὗ καὶ ἡ λαμπρὰ μόρφωσις, ἣν ἐπεδίωξαν ἐνωρὶς ἤδη νὰ προσδώσουν εἰς τὸν υἱὸν των Γεώργιον. Τὸ δυστύχημα ὁμῶς δι' αὐτὸν ἦτο ὅτι ἀπώλεσεν ἀμφοτέρους προῶρος καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἠναγκάσθη νὰ ἐξακολουθήσῃ ὕστερον μόνος τὰς σπουδὰς του. Τὸν πρόωρον θάνατον τῶν πεφλημένων αὐτοῦ γονέων ἀποδουρόμενος ὁ Γεννάδιος πολὺ ὕστερον, ὅτε τὰ ἐπεληθόντα δεινὰ ἔφερον αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὄρου Μενοικέως ἐν τῇ Μονῇ τοῦ τιμίου Προδρόμου, ἦτοι περὶ τὸ 1460, ἔγραφεν: «Ὡ πάτερ θεοσεβέστατε τῶν ἐμοὶ γνωρισθέντων ἀνθρώπων, ὦ μητερ τῶν ἀδομένων εἰς ἀγιασμόν οὐδὲν διαφέρουσα, τί καρποφορεῖν εὐσεβῶς ἐπειρᾶσθε, πανδείνου τῆς ἀχμηρίας κατασχούσης τὴν γῆν; τί με προήγετε εἰς ζωὴν, τὴν κακίαν τῶν καιρῶν καθορῶντες; τί μου τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς ἐφροντίζετε ἐν τιοούτῳ σκότῳ μέλλοντος ζῆν; Αὐτοὶ μὲν ἀπηλλάττεσθε καὶ πρὸ ὥρας, πάνυ καλῶς ἠύχεσθε γὰρ τὰ βελτίω· ταῦτα δὲ ἦν, καὶ τὸ θεῖον ἐπένευσε» (*Ἀπαντα τ. I, 284,9). Ρητῶς διδάσκαλον καὶ παιδαγωγὸν αὐτοῦ ὁ Γεννάδιος ἕνα ὀνομάζει, τὸν περιφανῆ Μάρκον τὸν Εὐγενικόν, τὸν μετέπειτα ἐνδοξότατον μητροπολίτην Ἐφέσου. Λέγει: «Τίς γὰρ σου βέλτιον τὴν ἐμὴν οἶδε προαίρεσιν; Οἶμαι καὶ τοὺς ἐμοὺς γονεάς, οἳ μοι πάντα συνήδεσαν, διδαχθῆναι ἂν αὐτὴν ποτε παρά σου. Ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τῆς φύσεως, οὕτως αὐτός μοι λόγων τε καὶ ἠθῶν τὰ σπέρματα κατεβάλου. Κάκεινοι μὲν ἄπαξ, σὺ δὲ πολὺν ἡμᾶς ἐγεώργεις τὸν χρόνον· ὥστ' ἐπιγινώσκεις ἂν τὰ σαυτοῦ, τὰς ἐν ἡμῖν εἰκόνας τούτων γινώσκων» (*Ἀπαντα τ. IV, 117,31). Ὁ Εὐγενικός ἐδίδαξεν αὐτὸν τὰ στοιχειώδη γράμματα καὶ ἐμόρφωσεν αὐτὸν διὰ τῆς Ἐγκυκλίου παιδείας. Ὡς πρὸς τὴν Ρητορικὴν, τὴν Φιλοσοφίαν καὶ τὴν Θεολογίαν ὁ ἴδιος, μετὰ τῆς συνήθους βυζαντινῆς φραστικῆς ὑπερβολῆς, πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι δὲν ἔσχε διδασκάλους, ἀλλ' αὐτοδιδάκτως ἐντριβῆς τούτων ἐγένετο (*Ὁρα Louis Petit, Documents relatifs au concile de Florence, II, ἐν Patrologia Orientalis (P.O.) τ. XVII, 465/6. *Ἀπαντα τ. IV, 446,9 καὶ Σπύρ. Λάμπρου, Παλαιολογία καὶ Πελοποννησιακά. Ἐν Ἀθήναις 1912-24 τ. II, 315,10: «Ἄγνοεῖν δὲ οἶμαι μηδένα,

ὅτι καὶ ρητορικῆς καὶ φιλοσοφίας καὶ τῆς ὑψηλῆς καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἕξιν ὑπερβαινούσης θεολογίας οὐδενὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐχρησάμεθα διδασκάλῳ». Πρὸς τούτοις ὁ πολυμαθὴς Γεώργιος ἐξέμαθε καὶ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἣν οὐ μόνον ὠμίλει, ἀλλὰ καὶ εὐχερῶς ἔγραφεν (πρβ. "Απαντα τ. I, 376/89 καὶ IV, 403/10. Εἶναι ὀρθὸν πάντως νὰ ἐξετασθῆ ἂν πρόκειται περὶ τῆς Λατινικῆς ἢ τῆς Ἰταλικῆς γλῶσσης, ἣν ὠμίλει καὶ ἔγραφεν ὁ Γεννάδιος). Οὕτως ἐμελέτησε τοὺς Λατίνους ἐκκλησιαστικούς συγγραφείς, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὸν Θωμά τὸν Ἀκινάτου, οὗτινος καὶ πλείονα ἔργα μετέφρασεν. Τέλος καὶ περὶ τὴν Νομικὴν ἐπιστήμην ἐντριβέστατος ἀπεδείχθη ὁ Γεώργιος.

Κατέχων λοιπὸν τὴν πᾶσαν σοφίαν τῆς ἐποχῆς του καὶ ὠπλισμένος δι' ὅλων τῶν ἐφοδίων τῆς γνώσεως, νεαρὸς εἰσέτι ἀπεφάσισε νὰ μεταδώσῃ τὰ φῶτὰ τῶν γνώσεών του καὶ εἰς ἄλλους διὰ τῆς ἰδρύσεως ὑπ' αὐτοῦ Σχολῆς ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ. Πλήθος μαθητῶν προσήρχοντο ν' ἀρυσθοῦν τὰ νάματα τῆς σοφίας παρὰ τοῦ σοφοῦ τούτου διδασκάλου. Γραμματικὴ καὶ Φιλοσοφία καὶ Ρητορικὴ ἀπετέλουν οἶονεὶ τὸ Τρίνιον τῶν ἐιδικῶν τῆς Σχολῆς του κλάδων. Καὶ οὐ μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ Ἰταλοὶ, ὅσοι τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ Λογοτεχνίαν νὰ ἐκμάθωσιν ἐπεθύμουν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τὸ Βυζάντιον ἤρχοντο, προσεκολλῶντο τῷ Γεωργίῳ, ὡς διδασκάλῳ. Παραλλήλως εὗρισκε καιρὸν καὶ ὡς συνήγορος ἀπὸ δικαστηρίων νὰ ἐμφανίζεται. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς μεγαλαυχώμετος ὁ ἴδιος ἐξῆρεν: «ἀπανιστάμενος γὰρ ἐκ τῶν ἐν δικαστηρίοις θορύβων καὶ τῶν ἄλλων λειτουργιῶν καὶ τῶν οἴκοι παιδευμάτων, ἃ τοῖς ἐκάστοτε συλλεγομένοις Ἕλλησὶ τε καὶ Ἰταλοῖς προϋτιθέμεθα, καὶ τῶν ἄλλων ἀσχολιῶν, ἃς αἱ τάξεις παρεῖχον, ἔτοιμος πρὸς τὴν τοῦ προφέρειν ἄπερ ἂν ὁ Θεὸς διδοίη χρεῖαν ἤρχομαι» ("Απαντα τ. I, 289,10). Χάριν τῶν μαθητῶν του συνέθεσε Γραμματικὴν, ἐποίησεν Ἀνθολογίαν Ἀριστοτελικῶν ἔργων, πλείονα δ' ἔργα Θωμά τοῦ Ἀκινάτου μετέφρασε καὶ ἐσχολίασεν. Ἐκ τῶν μαθητῶν του ὁ ἴδιος ἀναφέρει τρεῖς κυρίως τὸν προώρως ἐν τῇ ἐν Ἀθῶν Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου θανόντα καὶ ταφέντα ἀνεψιὸν αὐτοῦ ἐπ' ἀδελφῇ Θεόδωρον Σοφίαν ὄν ("Απαντα τ. I, 278,6), ἕτερον τινὰ μὴ ἐγγύτερον γνωστὸν Ἰωάννην ("Απαντα τ. IV, 410,12 ἐπ.) καὶ τὸν γνωστὸν Βυζαντινὸν λόγιον Ματθαῖον Καμαριώτην, εἰς ὃν ὀφείλονται ἢ τε μετάφρασις καὶ ὁ σχολιασμός τοῦ ἔργου τοῦ Ἀκινάτου *De ente et essentia* (=Περὶ ὄντος καὶ οὐσίας). Οὕτως ὁ Γεώργιος, νέος ἔτι ὢν, ἀπέκτησε φήμην καὶ ὄνομα διασημοῦ ἀνδρός.

Οὐδὲν λοιπὸν τὸ θαυμαστὸν ὅτι αἱ τιμαὶ

ἤρχοντο ταχύτατα εἰς συνάντησίν του. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Παλάτιον, ἐν ἀρχῇ μὲν ὡς «σχολάριος», ἐξ οὗ καὶ τὴν προσωνομίαν προσέλαβε· ὕστερον δ' ὄνομασθη «καθολικὸς κριτὴς τῶν Ρωμαίων» καὶ τέλος «καθολικὸς ἀεκρετάρσιος τοῦ βασιλέως». Συγχρόνως δ' ἐδίδασκε καθ' ἐκαστὴν Παρασκευὴν ἐν τῷ «τρικλίῳ» τοῦ βασιλέως τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καίτοι λαϊκὸς ὢν, παρούσης τῆς συγκλήτου καὶ πλήθους ἐτέρων πολιτῶν. ("Απαντα τ. I, 288, 36: «Οἱμοὶ καὶ πῶς ἔχω μνησθῆναι τῶν ἀκροατηρίων ἐκείνων ἀδακρυτῆ, τοῦ βασιλέως, τῶν ἀδελφῶν, τῶν μεγιστάνων, τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἀπὸ τοῦ κλήρου, τῶν μοναχῶν, τῶν ἐξ ἀγορᾶς, τῶν ἀστῶν, τῶν ξένων, οἷς ἐν τῷ τρικλίῳ προκαθημένοι τὸν θεῖον λόγον ὠμίλου;» Πρβ. Αὐτόθι σ. XI, σημ. 1, ἐνθα αὐτόγραφον σημεῖωμα ἐκ κώδ. Μονῆς Διονυσίου 330 φ. 67). Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἐν τῷ Παλατίῳ ἠύφραίνοντο ἐκ τῆς μετ' αὐτοῦ συνομιλίας. Ἐξετιμάτο, ἠγαπᾶτο καὶ ἐθαυμάζετο ὑπὸ πάντων. Βραδύτερον ἀναμιμνησκόμενος τῶν εὐτυχῶν τούτων ἡμερῶν τῆς ἐν τῷ Παλατίῳ διατριβῆς του, ἔγραφεν ἀποδυρόμενος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ πάντων τούτων: «Ὡ τῶν καθ' ἡμέραν δημηγοριῶν ἐπὶ τε τοῦ βασιλέως αὐτοῦ καὶ χωρὶς, ἄλλων ἄλλο τι προβαλλομένων καὶ καθάπερ ἐν θεάτρῳ πάντων ἀνηρτημένων ἀκοῦσαι τὰ προβλήματα λύοντος· ὡ τῆς ἐκ πάντων ἀποδιδομένης ἡμῖν εὐνοίας τε καὶ τιμῆς· ὡ τῆς ἡδονῆς μετ' ἡς ἡμᾶς προσεδέχοντο, ἀνέορτον ἠγούμενοι τὴν ἡμέραν, ἐν ἣ ποτε τῶν βασιλείων ἀπήμεν, καὶ ὡς ἐκ μακρᾶς ἀποδημίας ἤκοντα μετ' ἐκείνην περιπλεκόμενοι· εἰ δ' ἐπὶ πλέον ἀνεβαλλόμεθα τὴν ἐπ' ἐκείνους ὁδόν, εὐνουστάτως ἐπὶ τὸν ἐμὸν συρρέοντες οἴκον» ("Απαντα τ. I, 289, 32 ἐ.). Ἡ φήμη αὐτοῦ δὲν περιωρίζετο ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἐξικνεῖτο καὶ πέραν τῶν ὁρίων του, μέχρι καὶ τῆς Ἰταλίας, ὥστε βραδύτερον αὐταρέσκως τοῦτο ἐξῆρεν ὁ ἴδιος: «Εὐρώπη δὲ καὶ Ἀσία καὶ πᾶσι σχεδὸν γῆς μέρεσιν ἦν τις λόγος ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων» ("Απαντα τ. I, 285, 9). Ἡ ὑψηλὴ ἐν τῷ Παλατίῳ θέσις ἐδημιούργησαν αὐτῷ στενωτάτους δεσμοὺς φιλίας πρὸς ἅπαντα σχεδὸν τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, μεθ' ὧν καὶ ἀλληλογραφίαν διετήρει, ὡς καὶ μετὰ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἐπικρατείας, ἐν αὐτῇ τῇ Πρωτεύουσῃ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, ἦτοι τῶν ἐν Κρήτῃ, τῶν ἐν Πελοποννήσῳ, τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, τῶν ἐν Τραπεζοῦντι καὶ Ἰταλίᾳ. Ἰδιαιτέρως στενοὺς δεσμοὺς φιλίας ἀνέπτυξε μετὰ τοῦ περιφήμου μεγάλου Δουκὸς Λοουκᾶ Νοταρᾶ, τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος, τοῦ Δεσπότη τῆς Πελοποννήσου Θεοδώρου καὶ τέλος τοῦ περιφανοῦς Φραγκίσκου Φιλέλφου, τοῦ γαμβροῦ τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ πολλῶν ἄλλων περιφανῶν ἀνδρῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἀπαν-

τῶν τις ἐν τοῖς Λόγοις καὶ ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Γεωργίου. Ἀποκτήσας λοιπὸν κύρος καὶ ὄνομα ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ἐπόμενον ἦτο ὅτι ἐθεωρεῖτο ἀθθεντία πολιτική, νομική καὶ ἐκκλησιαστική, εἰς σημείον μάλιστα, ὥστε ἡ συμμετοχή του εἰς τὰς μεγάλας κρατικὰς ὑποθέσεις νὰ θεωρῆται ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Οὕτω παρασκευαζομένης τῆς ἐνωτικῆς συνόδου ἐκλήθη καὶ μετέσχεν ὁ Γεώργιος καὶ τῆς προπαρασκευαστικῆς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ συσκέψεως καὶ τῆς εἰς Ἰταλίαν ἀποστολῆς. Ἄλλ' ἄς παρακολουθήσωμεν τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων, ἔστω καὶ ἐπιγραμματικῶς, διὰ νὰ δυνηθῶμεν ὕστερον νὰ κρίνωμεν ἐπὶ τὸ ἀσφαλέστερον τὴν πολιτικὴν καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ Σχολαρίου, ὅστις ἀπὸ τοῦ νῦν ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζη τὰ μελανὰ αὐτοῦ σημεῖα.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η' ὁ Παλαιολόγος (1425-48), πρὸ τοῦ ἐπαπειλουμένου ἐκ τῶν Τούρκων κινδύνου, πρὸς ἐξασφάλισιν δέ, ὡς ἠλπιζε, τῆς ἐκ τῆς Δύσεως βοηθείας, συνεκάλεσεν εἰς κοινὰς συνεδρίας ἐν τῷ Παλατίῳ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1436 (Πρβ. Ἄδ. Διαμαντοπούλου, Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ ἡ ἐν Φλωρεντία σύνοδος. Ἐν Ἀθήναις 1899 σ. 59, σημ. 4) τοὺς ἐπισημοτέρους κληρικούς τε καὶ πολιτικούς τῆς Ἐπικρατείας, ὅπως συσκεφθῶσιν ἐπὶ τῆς ἐνιαίας στάσεως τῶν Ἀνατολικῶν κατὰ τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἤδη νὰ συγκληθῇ ἐν Ἰταλίᾳ σύνοδος. Τῶν συσκέψεων μετεῖχε καὶ ὁ Σχολάριος, ὅστις μάλιστα καὶ πρωτεύοντα ρόλον ἔπαιξε. Ὑπεστήριξε δῆλον ὅτι, τὴν αὐτοκρατορικὴν γνώμην ἀπηχῶν, «οἰκονομικὴν», ἦτοι συμβατικὴν ἔνωσιν, ἀναγνώρισιν δηλ. κατ' οἰκονομίαν τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἄνευ ὑποχρεωτικοῦ χαρακτήρος καὶ δεσμευτικοῦ διὰ τὴν χριστιανικὴν Ὁρθοδοξίαν ("Ἀπαντα III, 61). Τούναντίον οἱ περὶ τὸν σοφὸν Ἰωσήφ Βρυέννιον καὶ τὸν μέγαν ἀληθῶς Ἑλληνα θεολόγον Μάρκον τὸν Εὐγενικό, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ εἰλικρινούς, σαφούς καὶ καθαρῶς δογματικῆς ἑνώσεως (Πρβ. Διαμαντοπούλου, Ἐνθ' ἀν. σ. 60 ἐ.). Καὶ μέχρι τοῦδε μὲν οὐδὲν τὸ ψεκτὸν διὰ τὸν Σχολάριον. Ἀπὸ τοῦ νῦν ὁμως ἐμφανίζονται τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἀνελικρινούς στάσεως του καὶ τῶν ἐπιμόμφων φιλοδόξων ἐπιδιώξεων του. Τῇ 27 Νοεμβρίου 1437 οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀνεχώρουν εἰς Βενετίαν, ὅπως συμμετάσχουν τῆς μελλούσης νὰ συνέλθῃ ἐν Φερράρα ἐνωτικῆς συνόδου, ὅπου μετὰ μακρὸν καὶ ἐπίπονον πλοῦν ἔφθασαν τῇ 8 Φεβρουαρίου 1438 (Συροπούλου, ἔκδ. R. Creyghion IV, 1, 67.82). Μόνος ὁ Σχολάριος, προφασισθεὶς ἀσθένειαν, ἔμεινεν ἐν Κωνσταντίνῳ. Φαίνεται δ' ὅτι καὶ ὁ ὡς Τοποτηρητῆς τοῦ θρόνου ὀρισθεὶς Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἐδικαιο-

λόγησε τοῦτον δεόντως, διότι κατ' οὐσίαν ἐχρειάζετο τὸν Σχολάριον ὡς σύμβουλον, πολλὰ ὑποσχόμενος αὐτῷ. Ὁ Σχολάριος ἐλπίζων ἀπόκτησιν μεγαλυτέρων ἀξιομάτων καὶ ἕτερα ὀφέλη παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου, παρέμεινεν ἐν Κωνσταντίνῳ, ἀλλ' ἀποτυχὼν εἰς τὰς προσδοκίας του ταύτας ἠναγκάσθη τὸ ἔαρ τοῦ 1438 ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Βενετίαν. Ἐπειγόμενος νὰ φθάσῃ τὸ ταχύτερον εἰς Φερράραν ὁ Σχολάριος, δὲν κατῶρθωσε νὰ ἴδῃ τὸν Ἰταλὸν φίλον του, ἀλλοτε Διοικητὴν τῆς ἐνετοκρατουμένης Κρήτης Μάρκον Λιπομάνον, ὁθεν καὶ ἐκφράζει τὴν λύπην του εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς αὐτὸν ("Ἀπαντα IV, 441|2).

Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Σχολάριος ἐπεδείξατο ἀναμφιβόλως φιλενωτικὰς τάσεις καὶ ἐκ τοῦ ἐμφανούς, πρὸ παντός ὁμως ἐκ τῶν παρασκηνίων ἔδρα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, ἐλθὼν εἰς ἀντίθεσιν καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλόν του Μάρκον τὸν Εὐγενικό, ὃν τὰ μέγιστα ἐπίκραναν. Ἐν Ἰταλίᾳ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν τόσον μετὰ τῶν ἐνωτικῶν — Γεωργίου Γεμιστοῦ καὶ Βησσαρίωνος —, ὅσον καὶ μετὰ τῶν ἀνθενωτικῶν, ἐπὶ κεφαλῆς ὧν ἴστατο ὁ Εὐγενικός, λόγῳ τῆς φιλαυτίας καὶ ἐγωπαθείας του. Πονήρως σκεπτόμενος, ἀνεχώρησε πρὸ τῆς ἐπισημοῦ ἀνακηρύξεως τῆς ἐνώσεως τῇ 6 Ἰουλίου 1439. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινὴν τὸ 1440 δὲν ἔπαυεν ἐπιδεικνύων ἐνδιαφέρον διὰ τὰς καταβαλλομένας προσπάθειας ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἐνώσεως τόσον ὑπὸ τῆς αὐλῆς, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν δύο φιλενωτικῶν πατριαρχῶν, Μητροφάνου τοῦ Β' (1440/43) καὶ τοῦ μετὰ διετῆ μεσοπατριαρχίαν διαδεχθέντος τοῦτον Γρηγορίου τοῦ Γ' (1445-49 ἢ 50) τοῦ ἀπὸ Μ. Πρωτοσυγκέλλων. Ἡ ἐκ τῶν παρασκηνίων δ' αὕτη ἀνάμειξις τοῦ Σχολαρίου εἰς τὰ φλέγοντα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα προεκάλεσε νέαν θλίψιν εἰς τὸν συνετὸν Εὐγενικόν ("Ὁρα Ἐπιστ. πρὸς τὸν Σχολάριον, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ L. Petit ἐν Patrologia Orientalis τ. XVII, 460). Ὁ ὀρθοδοξότατος Μάρκος, πλήρης πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεως ἀπεμακρύνθη εἰς Ἐφεσον ἀπὸ τοῦ 1440-42. Διὰ πικροχόλου δὲ ἐπιτιμητικῆς Ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Σχολάριον, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καθορίσῃ τὴν θέσιν του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν αὐστηρὰν Ὁρθοδοξίαν. Ὁ Σχολάριος δριμύτατα ἐλεγχθεὶς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του, ὡς «μεσότητα καὶ οἰκονομίαν περισκοπῶν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ἃ οὐδέποτε διὰ μεσότητος κατῶρθωθη, διότι μεσότητα ἀληθείας καὶ ψεύδους οὐκ ἐπινοήσειεν ἄν τις, κἂν πολλὰ κάμη», εἴτε ἐκ πολιτικῆς σκοπιμότητος παρακινήθῃς, εἴτε καὶ ἐκ τῆς κατ' αὐτοῦ πανδήμου τῶν ὀρθοδόξων κατακραυγῆς, εἴτε καὶ ὑπὸ τῆς ἰδίας συνειδήσεως ἐλεγχθεὶς, αἴφνης μεταβάλλει ἄρδην ἰδέας, καὶ ἀπὸ ἐνωτικός, ἀποβαίνει ἀπὸ τοῦ τοῦ 1443 πιθανῶς, ἀσφαλῶς δὲ ἀπὸ

τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἦτοι τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ πεφιλημένου αὐτοῦ διδασκάλου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, φανατικός ἀνθενωτικός καὶ ὡς ὁ ἴδιος λέγει, «τῆς τῶν ὀρθοδόξων συνάξεως ἐξάρχων» ("Απαντα τ. VI, 178).

Ἀπὸ τοῦ Φθινοπώρου τοῦ 1444 ὁ ὀρμητικός Σχολάριος ρίπτεται πλέον ὀλοφύχως εἰς τὸν θεολογικὸν ἀγῶνα, ὡς ἐπάξιός διάδοχος τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Εὐγενικοῦ, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνθενωτικῶν Ἰσάμενος. Αἱ μελέται αὐτοῦ κατὰ τοῦ Filioque καὶ κατὰ τοῦ ἐνωτικῶν δόγματος τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλην. Ἐν ἔτει 1447 ὁ νέος πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Γ' (1445-49 ἢ 50), ἐν συνεννοήσει πιθανῶς πρὸς τοὺς ἐν Ρώμῃ ἐγκατασταθέντας Βησσαρίωνα τὸν Τραπεζούντιον καὶ Ἰσίδωρον τὸν Κιέβου μητροπολίτην, οἵτινες διὰ τὰς φιλένωτικὰς αὐτῶν τάσεις καὶ προσπάθειάς, προήχθησαν ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς Καρδινάλιους, προὐκάλεσεν ἀποστολὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν Λατίνων θεολόγων ἐκ μέρους τοῦ Πάπα Εὐγενίου, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἐτέθη ὁ Βαρθολομαῖος Larcasi, ἵνα συζητήσουν δημοσίᾳ περὶ τῶν διαφορῶν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τὴν ὑπεράσπισιν ἀνέλαβε καὶ νικηφόρως διεξήγαγεν ὁ Σχολάριος, καυχώμενος ὕστερον διὰ τὴν νίκην του ταύτην, μάλιστα διότι ὁ ἀγὼν διεξήχθη μετὰ δεινῶν συζητητῶν: «Σοφοὶ δὲ ἦσαν πρὸς οὐς ἠγωνίσμεθα καὶ διὰ τοῦτο ἴσα ἀντ' ἴσων ἀποδιδόντες» ("Απαντα τ. III, 288).

Ἡ στάσις ὁμοίως αὕτη τοῦ Σχολαρίου διέθεσε δυσμενῶς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Ἡ' Παλαιολόγον (1425-48), ἂν καὶ μικρὸν ὕστερον ἐμετρίασε τὴν πρὸς αὐτὸν «ὀργήν» τοῦ ὀ βασιλεύς, μὴ θελήσας νὰ παρατείνῃ τὴν ἐκ κακῶν ἴσως εἰσηγήσεων δυσμένειάν του πρὸς τὸν Σχολάριον.

Ἄλλ' ὁ τῆ 31 Ὀκτωβρίου 1448 ἐπελθὼν θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ἡ' Παλαιολόγου, ἐστέρησε τὸν Σχολάριον ἀνεπιστρεπτὴ τῆς εὐνοίας τῆς Αὐλῆς. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος ὁ Δραγᾶσης (1448/53) ἦτο δυσηρεστημένος ἐναντι τοῦ Σχολαρίου ἤδη ἀπὸ τοῦ 1438, λόγῳ τῆς κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας παρασπονδίας του καὶ πιθανώτατα, λόγῳ φημολογουμένων ἐπεμβάσεων τοῦ Σχολαρίου κατὰ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸν θρόνον. Ἐκ τούτου καὶ ἀπεμάκρυνε τοῦτον τῆς Αὐλῆς, ἠνάγκασε δ' οὕτω τοῦτον ν' ἀσπασθῆ τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ν' ἀναλάβῃ ἔκτοτε ἀπροκάλυπτον τὸν κατὰ τῆς ἐνωτικῆς τάσεως ἀγῶνα, ὃν καὶ διεξήγαγε μετὰ καλογηρικῆς μανίας. Τὸ 1450 λοιπὸν ἐλθὼν ὁ κατὰ κόσμον Γεώργιος εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Χαρσιανεῖτου περιεβλήθη τὸ ἔνδυμα τοῦ

μοναχοῦ καὶ μετήλλαξεν ἔκτοτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς Γεννάδιον. Μετ' οὐ πολὺ ἐχαροποίησε τὸν μοναχὸν Γεννάδιον ἡ ἀποστολὴ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ἐδέσματος βασιλικοῦ ("Απαντα τ. IV, 474/5) εἰς ἔνδειξιν τῆς ἐπὶ τὸ φιλικώτερον μεταλλαγῆς τῶν διαθέσεων τοῦ βασιλέως ἐναντι τοῦ σοφοῦ μοναχοῦ καὶ παλαιοῦ του φίλου. Τὴν ἀλλαγὴν τῶν βασιλικῶν διαθέσεων ὁ Γεννάδιος πιθανώτατα ὠφείλεν εἰς τὸν φίλον του μέγαν Δούκα Λουκά Νοταρᾶν, ὃν διὰ τοῦτο φαίνεται καὶ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ ἐξυμνεῖ ὁ Γεννάδιος, ὀνομάζων τοῦτον «μεγαλοπρεπέστατον, μεγαλοφυέστατον, ἀξιεπαινετώτατον, μοναδικὸν τοῦ Γένους ἔρεισμα, κόσμον καὶ κοινὸν ἀγαλμα» ("Απαντα τ. IV, 492). Εἶναι εὐτύχημα ὅτι διεσώθησαν αἱ πρὸς τὸν Νοταρᾶν Ἐπιστολαὶ τοῦ Γενναδίου, ἐξ ὧν καρπούμεθα τὰς λίαν ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ὀνόματος ἐνὸς μεγάλου Ἑλληνοῦ καὶ ἀκραιφνοῦς πατριώτου, ὃν ἡ τύχη ἔφερεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἀδικούμενον διὰ τὴν στάσιν του δῆθεν κατὰ τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς δηλώσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ περιφήμου ἐκείνου: «κρειττότερόν ἐστιν ἐν μέσῃ τῇ πόλει εἰδέσθαι φακίολιον τουρκικὸν ἢ καλύπτραν λατινικὴν» (Δούκα, ἐκδ. Τωμαδάκη σ. 53,727). Ἄλλ' ὁ Σχολάριος πᾶν τοῦναντίον τὸν Νοταρᾶν ἐμφανίζει οὐχὶ φανατικὸν ἀνθενωτικόν, ἀλλ' ὡς μετριοπαθῆ πολιτικόν, πολλάκις ἐπιδιώξαντα νὰ μετριάσῃ ὕστερον τὴν ἀνθενωτικὴν ἀντίδρασιν τοῦ Σχολαρίου ("Απαντα τ. IV, 496,10 ἐ.ε.).

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1451 οἱ Οὐσσίται τῆς Πράγας ἀπέστειλαν πρεσβείαν ὑπὸ τὸν Ἄγγλον ἱερέα Platris, ἐπιζητοῦντες τὴν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδοξίας ἔνωσιν. Ὁ Σχολάριος τῶσαύτην ἔλξιν καὶ πειθῶ ἠσκήσεν ἐπὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πρεσβείας Platris, ὥστε οὗτος ἀπεδέχθη ἀνεὺ ἀντιρρήσεως τὸ ὀρθόδοξον δόγμα.—Ἀπὸ τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ὀ Γεννάδιος ἐξαπολύει προκηρῦξεις πυρίνου περιεχομένου πρὸς τὰ ὀσημέραι περίφοβα καθιστάμενα πλήθη, λόγῳ τῆς ἀγωνιώδους καταστάσεως τοῦ ἐπὶ θύραις πλέον τουρκικοῦ κινδύνου. Ὅτε τῆ 12 Νοεμβρίου 1452 ἐκλήθη εἰς τὸ Παλάτιον τοῦ Ξυλαλαῖ, ἔνθα συνήλθον πλεῖστοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ὅπως συσκεφθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, ὁ Γεννάδιος οὐ μόνον ἠρνήθη νὰ προσέλθῃ, ἀλλὰ καὶ γραπτῶς ἐδήλωσεν ὅτι θεωρεῖ ματαίας καὶ ἐπιβλαβεῖς πάσας τὰς ἐνωτικὰς ταύτας προσπάθειάς. Ἐξαπέλυσε δ' ἅμα καὶ Ἐγκύκλιον «Τοῖς εὐγενεστάτοις πολίταις Κωνσταντινουπόλεως ἅπασι καὶ ἱερωμένοις καὶ κοσμικοῖς» ("Απαντα τ. III, 171/4), ἐν ἣ μεταξὺ ἄλλων διεκήρυττε καὶ τὰ περίφημα ταῦτα (αὐτόθι σ. 173,30 ἐ.): «ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ νομίζουσι συμφέρον, ὅπερ ἐγὼ πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν εἶπον

καὶ ἔδειξα εἶναι ἀσύμφορον, ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας ἐγὼ σιωπῶ, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε ὡς βούλεσθε. Ἡ πίστις ἐλευθέρᾳ ἐστὶ καὶ ἀβίαστος· οὔτε ἐμὲ χρὴ κωλύεσθαι ὑφ' ὑμῶν, οὔτε ὑμᾶς ὑπ' ἐμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε κωλύσω πλέον, ἐπειδὴ κωλύσας παντοιοτρόπως οὐκ ἤνυσσα, οὔτε κοινωνήσω τῆς τοιαύτης ἐνώσεως ποτέ, καὶ οὔτε δέδωκα περὶ ταύτης γνώμην τινά, οὔτε δώσω ποτέ»! Καὶ τῇ 12 Δεκεμβρίου 1452, ὅτε Λατῖνοι καὶ Ἕλληνες συνελειτούργησαν ἐν τῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὴν εἰκονικὴν ἔνωσιν οἶονεὶ ἐπισφραγίζοντες, ἐμνημονεύθη δ' ὁ Πάπας καὶ ὁ ἀπεσταλμένος αὐτοῦ καρδινάλιος **Ἰσίδωρος ὁ Κιέβου**, ὁ Γεννάδιος ἐθυροκόλλησεν ἐν τῷ Μοναστηρίῳ του νέον μανιφέστον, ἔχον οὕτω: «**Ἄθλιοι Ρωμαῖοι**, εἰς τί ἐπλανήθητε καὶ ἀπεμακρύνετε ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ καὶ ἠλπίζετε εἰς τὴν δύναμιν τῶν Φράγκων, καὶ σὺν τῇ πόλει ἐν ἧ μέλλει φθαρῆναι, ἐσχάσατε καὶ τὴν εὐσέβειάν σας; Ἰλεός μοι Κύριε· μαρτύρομαι ἐνώπιόν σου ὅτι ἀθῶός εἰμι τοῦ τοιοῦτου πταίσματος. Γινώσκετε, ἄθλιοι πολῖται, τί ποιεῖτε; Καὶ σὺν τῷ αἰχμαλωτισμῷ, ὃς μέλλει γενέσθαι εἰς ὑμᾶς, ἐσχάσατε καὶ τὸ πατροπαράδοτον καὶ ὡμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν; Οὐαὶ ὑμῖν ἐν τῷ κρίνεσθαι» (Δούκα, ἔκδ. Τωμαδάκη σ. 48,536). Εἶναι ὁμολογουμένως σπαραξικάρδια τὰ ὅσα ἐν συνεχείᾳ ἀφηγεῖται ὁ λατινόφρων χρονογράφος τῆς Ἀλώσεως Δούκας (Τωμαδάκη σ. 48,544): «Τότε αἱ δοκοῦσαι καθαραὶ καὶ εἰς Θεὸν ἐν ὀρθοδοξίᾳ σχολάζουσαι μονάστριαι, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐταῖς καὶ τὸν αὐτῶν διδάσκαλον Γεννάδιον, ἅπασαι σὺν τοῖς ἡγουμένοις καὶ πνευματικοῖς καὶ λοιποῖς ἱερεῦσι καὶ λαϊκοῖς τὸ ἀνάθεμα ἐξεβόησαν, καὶ τὸν ὄρον τῆς συνόδου καὶ τοὺς στέρξαντας καὶ στέργοντας καὶ μέλλοντας στέρξαι ἀνεθεμάτισαν. Ὁ χυδαῖος οὖν καὶ ἀγοραῖος λαὸς ἐξελεθόντες ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ μοναστηρίου ἐν καπηλείοις, κρατῶντες ἐν χερσὶ τὰς φιάλας πλήρεις ἀκράτου, ἀνεθεμάτιζον τοὺς ἐνωτικούς, πίνοντες εἰς πρεσβείαν τῆς εἰκόνης τῆς Θεομήτορος, καὶ παρακαλοῦντες αὐτὴν τοῦ γενέσθαι προστατίς καὶ ἀρωγὸς τῆς πόλεως, ὡς ποτε κατὰ τοῦ **Χοσρόου** καὶ τοῦ **Χαγάνου** καὶ κατὰ Ἀράβων, οὕτω καὶ νῦν κατὰ τοῦ **Μεχεμέτ**· «τὴν γὰρ Λατίνων οὔτε βοήθειαν οὔτε τὴν ἔνωσιν χρῆζομεν· ἀπέστω ἀφ' ἡμῶν ἢ τῶν ἀζυμιτῶν λατρεία»! Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Σχολάριος ἀπὸ τοῦ κελλίου τοῦ ἐξαπέλυε ἱερεμῶδας καὶ μύδρους φλογίνους κατὰ τῶν ἐνωτικῶν, προλέγων τὸ φοβερὸν τέλος ὡς τιμωρίαν διὰ τὴν ἐπιδιωχθεῖσαν ἔνωσιν! Ἀντὶ νὰ ἐπιδιώξη νὰ συσπειρώσῃ τὰ ἀποτεθαρρυσμένα πλήθη καὶ ὑποβοηθήσῃ οὕτω εἰς τὴν ἀμυναν τῆς κινδυνευούσης πόλεως, οὗτος ἔτι μᾶλλον ἐξήπτε ταῦτα καὶ ἠρέθιζε καὶ ἐξήγειρεν,

γενόμενος οὕτω ὑπαίτιος ἀφαντάστου συγχύσεως καὶ καταστροφῆς. ἐφ' ὅσον τὴν ὑστάτην στιγμὴν τὰ πλήθη περιδεᾶ συνωστίζοντο ἐν τοῖς ἱεροῖς Ναοῖς, ἀντὶ νὰ βοηθοῦν εἰς τὴν ἀποτελεσματικωτέραν τῆς πόλεως ἀμυναν, καὶ οὕτω ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως ἀφέθησαν νὰ συλληφθῶσιν ὁμαδικῶς ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ, νὰ κατασφαγῶσιν ἢ ν' ἀπαχθῶσιν εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἐκ τούτου καὶ ὁ ἡμέτερος **Κων. Σάβας** ὠρμήθη νὰ γράψῃ τοὺς οὐχὶ ἀδικαιολογήτους μύδρους τοῦ κατὰ τοῦ Γενναδίου (Μεσαιων. Βιβλ. τ. Ζ' σ. ν' ἐ.ε.): «Ὁ ἀναγινώσκων τοὺς δύο ἐπὶ τῇ ἀλώσει λόγους τοῦ πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, αἰσθάνεται ἀληθῆ φρικίαν, ἀκούων τὸν μέγαν ἐνοχὸν κυνικῶς ἐξιστοροῦντα πῶς οἱ περὶ αὐτὸν ἀληθεῖς καὶ θεόπνευστοι χριστιανοὶ συνήρχοντο ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πένητος βασιλέως καὶ ἐπρόβαλλον τούτῳ τὴν εἰς τοὺς Τούρκους παράδοσιν, ἐπὶ τῇ ἐπιδείξει ἱερῶν χρησμῶν τοῦτο κελευόντων· ἀτυχῶς οἱ χρησμοὶ οὗτοι διεσώθησαν μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ πλαστουργήσαντος αὐτούς, Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου»! Δὲν γνωρίζω ἂν εἰς ἄλλην ἐποχὴν ζῶν ὁ Γεννάδιος δὲν θὰ ἐνεκαλεῖτο ἐπὶ δοσιλογισμῷ, ἂν μὴ δι' ἄλλο τι, τοῦλάχιστον διὰ τὰ προκαλοῦντα τὴν ἀποθάρρυνσιν τοῦ λαοῦ κηρύγματά του.

Τὸ δράμα συνετελέσθη! Τῇ 29 Μαΐου, ἡμέρα Τρίτη, ἡ περίδοξος Πόλις ἐπιπτεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κατακτητοῦ Μωάμεθ. Ὁ Γεννάδιος βεβαιοῖ ὅτι ἡ Πόλις ἐκυριεύθη ἐκ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ τείχους, ὅτι γενναίως διεξήχθη ἡ ἀμυνα τοῦ τείχους παρὰ τὸν Κεράτιον κόλπον, ἔνθα διεκρίθη ὁ ἐπ' ἀδελφῆ ἀνεψιὸς αὐτοῦ **Θεόδωρος Σοφισανός**. Ὁ Γεννάδιος σύρεται καὶ αὐτὸς αἰχμάλωτος μετὰ τῆς ἰδίας ἀδελφῆς, τῆς μητρὸς τοῦ Σοφισανοῦ καὶ ὀδηγεῖται εἰς Ἀδριανούπολιν παρὰ πλουσίῳ τινὶ Μουσουλμάνῳ. Ἡ τύχη δὲν ἐβράδυνε νὰ συναντήσῃ καὶ πάλιν τὸν ἀγνοούμενον μοναχόν, ἵνα μετ' οὐ πολὺ ἀνυψώσῃ τοῦτον ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὡς **Γεννάδιον Β'**.

II. Γεννάδιος Β' ὁ Σχολάριος, ὡς οἰκογενετικὸς Πατριάρχης. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα τὰ ὅσα αὐτὸς ὁ Σχολάριος ἀφηγεῖται περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ ἀνυψώσεώς του εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο τὰς περὶ τούτου εἰδήσεις ἐξ αὐτοῦ τοῦ Γενναδίου κυρίως θ' ἀντλήσωμεν. Εἶδομεν ὅτι ὁ Γεννάδιος μέχρι καὶ τῆς ἀποφράδος ἐκείνης πρωίας τῆς 29 Μαΐου 1453 περὶ οὐδὲν ἕτερον ἠσχολεῖτο ἢ περὶ τὸν κατὰ τῶν Λατίνων πόλεμον, τὴν δὲ ἄλωσιν ἐθεώρησεν ἐκ τούτου ὡς ὀριστικὴν νίκην κατὰ τοῦ ἐκλατινισμοῦ καὶ τῶν λατινοφρόνων. Ὁ διορατικὸς **Μωάμεθ ὁ Β'** ἐσημείωσε τὸ πρᾶγμα καὶ ἀνεζήτησε τὸν Σχολάριον,

τὸ μὲν διότι ἤθελε νὰ συσπειρώσῃ καὶ πάλιν τοὺς ἐπτοημένους χριστιανοὺς περὶ τὸν πνευματικὸν ἠγέτην των, τὸ δὲ διότι ἐφοβεῖτο νέαν τινὰ σταυροφορίαν ἐκ μέρους τῆς Δύσεως, διὰ ν' ἀναθέσῃ αὐτῷ τὴν πνευματικὴν ταύτην τῶν χριστιανῶν ἀρχηγίαν, ἐφ' ὅσον οὗτος ἀνεγνωρίζετο καὶ ὡς ὁ μέγας τῶν Δυτικῶν ἐχθρὸς καὶ πολέμιος. Ὅτε λοιπὸν ἀνεκαλύφθη παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἐπιφανοὺς Τούρκου μεγιστάνος μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, ἀντὶ χρημάτων πρὸς ἀπελευθέρωσίν του οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐνόμισαν ὀρθότερον ν' ἀποκαλύψωσι τῷ Τούρκῳ κυρίῳ του τίς ἦτο πράγματι ὁ αἰχμάλωτος ("Απαντα τ. III, 200): «Οἱ δὲ χρημάτων μὲν οὐκ ἐκώλυον τὸ μετρίων... τῷ δὲ δεσπότῃ τούτῳ κρυπτόμενον ἐφάνερον, αὐτὸν ἐκείνον εἶναι βωῶντες, ὃν χρὴ τῶν ἡμετέρων ἐπιτροπεύειν ψυχῶν, μέχρις αἰθέρος ἀναβιβάζοντες τοῖς ἐπαίνοις». Οὐδεμίᾳ ἀμφιβολία ὅτι ὁ μεγιστάν Τούρκος ἐγνώριζε τὰς ἀναζητήσεις τοῦ Μωάμεθ Β' διὰ τὸν Σχολάριον. Διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς, ἅμα περὶ τοῦ ἀνδρὸς πληροφορηθεὶς, ἔσπευσε νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πόλιν καὶ τὸν ἀποδώσῃ εἰς τὸν Μωάμεθ τὸν Β'. Ὡς πρώτην δ' ἐνδειξίν τῆς πρὸς τὸν Σχολάριον εὐνοίας τοῦ Κατακτητοῦ ἔχομεν τὸ ὅτι εὐθὺς ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν μονὴν του, ἃν καὶ ἔρημον, λεηλατημένην, κατεστραμμένην. Ὁ Σχολάριος ἀνεζήτησε καὶ εὗρεν ὄσους ἠδυνήθη τῶν συμμοναστῶν του, οὓς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ διὰ μελανωτάτων χρωμάτων χαρακτηρίζει ("Απαντα τ. IV, 224): «μοναχῶν, οἱ καὶ πρότερον κακίας καὶ ταραχῆς πάντα ἐπλήρουν, καὶ νῦν πρόφασιν πεποιημένοι πλεονεξίας τὰς χριστιανικὰς συμφορὰς καὶ τοῦ τὰς ἐπιθυμίας πληροῦν, ἀταξίας μὲν τὴν πρὶν ἱεράν τάξιν, σκανδάλου δὲ τὰς τῶν ὁρώντων ψυχὰς καὶ κακοῦ παντὸς τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησαν».

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ θρόνος ὁ Πατριαρχικὸς παρέμενε κενὸς ἀπὸ τετραετίας περίπου, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1450. Τελευταῖος πρὸ τῆς ἀλώσεως Πατριάρχης δὲν ὑπῆρξεν ὁ πράγματι ἀνύπαρκτος Ἀθανάσιος ("Απαντα τ. IV, 510), ἀλλ' ὁ Γρηγόριος, ὅστις ἀπελθὼν εἰς Ρώμην καὶ Λατῖνος γενόμενος, ἐκεῖ ἐτελεύτησεν ("Ἐπετηρὶς Ἐτ. Βυζ. Σπ. 4 (1927) 148). Πρὸς ἐκλογὴν λοιπὸν τοῦ νέου Πατριάρχου προσεκλήθησαν «εἰς σύνοδον πολλοὶ ἐπίσκοποι, οἱ μὲν ἐξ Ἀσίας οἱ δὲ ἐξ Εὐρώπης», οἵτινες ἐξέλεξαν «τῶν περὶ ταῦτα νόμων» τηρηθέντων διὰ κανονικῶν ψήφων τὸν Σχολάριον, ὡς Γεννάδιον Β'. Ὁ Σχολάριος λέγει ὅτι ἠρνεῖτο ἐπὶ πολὺ νὰ δεχθῆ τὰ βάρη τοῦ νέου ἀξιώματος, δι' ὅπερ καὶ ἀπαράσκευος ἦτο καὶ λόγῳ τῆς προηγηθείσης αἰχμαλωσίας του, ἑαυτὸν κωλυόμενον διὰ τὸ ἀξίωμα ἐθεώρει. Ἀλλ' αὐθωρεὶ ἀπεδόθη αὐτῷ καὶ ἐγγράφως ἢ ἐλευθερίᾳ ("Απαντα τ. IV,

228) καὶ οὕτως ἀνάγεται ἐπὶ τὸν οἰκουμηνικὸν θρόνον καὶ ὡς ὁ ἴδιος λέγει: «καὶ ψήφοις κάγῳ πρῶτα μὲν διάκονος, εἶτα ἐπίσκοπος καὶ πατριάρχης» (Αὐτόθι σ. 225. Λεπτομερείας τῆς ἐκλογῆς τοῦ Γενναδίου παρέχει καὶ ὁ Γεώργιος Σφραντζῆς ἐν τῷ Χρονικῷ αὐτοῦ. Ὅρα ἔκδ. Τωμαδάκη σ. 197, 1137).

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Σχολαρίου ἐγένετο τῇ 6 Ἰανουαρίου τοῦ 1454, ὡς ὁ ἴδιος δὲ βεβαίῳ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν εὐρέθῃ ἀντιμέτωπος μεγίστων καὶ πολυπλόκων ζητημάτων, ἀνευ συμβούλων, ἀνευ συνεργατῶν ("Απαντα IV, 225: «τὴν ἐρημίαν τῶν συνδιοισόντων κατὰ νόμους τὸ ἄχθος τῆς ἐκκλησιαστικῆς προστασίας»). Ἐπὶ πλέον, παρὰ τὸν ὄλεθρον, ἐξηκολούθουν αἱ θρησκευτικαὶ διαιρέσεις, ἐπολλαπλασιάζοντο δὲ καὶ οἱ ὀσημέραι ἀποθραυσόμενοι ἀπαιτητα ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων, ἐπειδὴ δῆθεν συνετέλεσαν εἰς τὴν προαγωγὴν του εἰς πατριάρχην! Πολλοὶ τούτων μὴ λαμβάνοντες τὰ αἰτούμενα, πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ Πατριάρχου ἠσπάζοντο τὸν Ἰσλαμισμόν ἢ ἠπέιλουν νὰ πράξωσι τοῦτο (Αὐτόθι σ. 225: «Ἀντὶ τῆς πατρικῆς ἰατρείας αἰροῦνται καὶ ἰδιῶται καὶ μοναχοὶ καὶ οἱ τοῖς ἐπισκοπικοῖς ὀνόμασι σεμνυόμενοι ἢ αὐτομολοῦντες τοῖς ἀλλοτρίοις τῆς πίστεως ἢ ὅτι αὐτομολήσουσιν ἀπειλοῦντες»). Ὅποια τῷ ὄντι κατάπτωσις συνειδήσεων! Γεγονὸς εἶναι ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐφάνη ὅτι ὁ στέφανος τοῦ θρόνου δὲν ἦτο ἐξ ἀνθέων, ἀλλ' ἐξ ἀκανθῶν, ἢ δὲ γύρω τοῦ θρόνου ἀτμόσφαιρα ἀπέβαινε ὀσημέραι βαρυτέρα καὶ ἀποπνικτικώτερα. Καὶ αὕτη ἀκόμη ἢ ζωὴ τοῦ Γενναδίου ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἀπειλεῖται: «καὶ τῇ δυστήνῳ ταύτῃ ζωῇ καὶ μηδὲ ὑφ' ἡμῶν σπουδαζομένη λίαν ἐπιβουλεύουσι» ("Απαντα τ. IV, 228. Πρβ. καὶ σ. 265: «Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο λέληθεν ἡμᾶς, ὅτι καὶ τῇ ζωῇ τῶν ταπεινῶν ἡμῶν ἐπεβούλευσαν, ἧς οὐ πάνυ φροντίζομεν»). Εἰς μάτην ἐπεζήτησε νὰ ἐπιβληθῆ ὁ νέος Πατριάρχης εἰς τὸ πάντα χαλινὸν πλέον θραῦσαν ἀτίθασσον πλῆθος. Εἰς μάτην ἐκήρυττεν ὅτι ἡ ἀνόρθωσις καὶ ἡ σωτηρία τοῦ Γένους οὐδαμῶς ἄλλως δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ, εἰμὴ διὰ τῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν εὐλαβοῦς ὑποταγῆς ("Απαντα τ. IV, 232). Αἱ πανταχόθεν πικρίας, ἢ στομαχικὴ ἀσθένεια, ἐξ ἧς ἀπὸ μακροῦ ἔπασχεν, αἱ συχναὶ λιποθυμίαι, οἱ συνεχεῖς ἐκνευρισμοὶ καὶ ἡ προσωπικὴ τούτου φιλοτιμία ὑπέστησαν τοσαύτην δοκιμασίαν, ὥστε ἐκλόνησαν πλέον τὸ πρὸς ἀντίστασιν σθένος τοῦ ἄλλοτε ἀκάμπτου ἐν τοῖς ἀγῶσι Γενναδίου. Οὕτω μετὰ δεκάμηνον πατριαρχεῖαν ἀποφασίζει ν' ἀποχωρήσῃ τοῦ θρόνου. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἀντέστη, ὥρισεν δ' ὡς ἐκ τούτου προθεσμίαν ἐνός ἢ τὸ πολὺ δύο μηνῶν, διὰ νὰ σκεφθῆ καὶ ἀποφασίσῃ ὀριστικῶς ("Απαντα τ. IV, 229 καὶ 232). Οὕτω μετὰ πατριαρχεῖαν ἐνός ἔ-

τους ὁ Σχολάριος ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ θρόνου καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἄθω. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐπληξεν αὐτὸν ἑτέρα οἰκογενειακὴ συμφορὰ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πεφιλημένου ἀνεψιοῦ του Θεοδώρου Σοφιανού, οὗτινος διὰ συγκινητικωτάτου λόγου ἐπικηδεῖου τὰ χαρίσματα τὰ ποικίλα ἐξεθείασε καὶ ἐξύμνησεν ὁ Γεννάδιος ἐν ἔτει 1456.

Μετὰ βραχείαν ἐν Ἄθω διαμονὴν ὁ Σχολάριος ἀπεσύρθη εἰς τὴν παρὰ τὰς Σέρρας ἢ Φερράς, ὡς ἐλέγοντο, Μονὴν τοῦ Προδρόμου, τὴν λεγομένην τοῦ Μενοικέως. Ἐνταῦθα κατέγινεν εἰς τὴν πλήρη ἀνασκευὴν τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλήθωνος καὶ μάλιστα τοῦ περὶ «Νόμων» συγγράμματός του, ὅπερ ἤδη ὡς πατριάρχης διέταξε νὰ ριθῆ ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ νὰ ἐξαφανισθοῦν πάντα τὰ τυχόν ὑπάρχοντα ἀντίγραφα αὐτοῦ. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Σχολαρίου φαίνεται ὅτι οὗτος ἐπατριάρχευσε διὰ δευτέραν καὶ τρίτην μάλιστα φοράν. Μόνον ὅτι ἀγνοοῦμεν τὸ ἀκριβές ἔτος τῶν τελευταίων τούτων ἀνακλήσεών του ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Ἐκ τινος ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Θεόδωρον Βρανᾶν τοῦ ἔτους 1464 ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου ἀποσταλείσης, πληροφορούμεθα περὶ τινος «καινοτομίας», πολλοὺς ἐγκυμονούσης κινδύνους διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας (Ἄπαντα τ. IV, 265). Φαίνεται βέβαιον ὅτι ἡ «καινοτομία» αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Γεωργίου Ἀμηρούτζη, ὅστις ἵνα νυμφευθῆ τὴν χήραν τοῦ Νερίου Αἰσίουλοῦ ἔπεισε τὸν σουλτᾶνον ν' ἀπομακρύνῃ τοῦ θρόνου τὸν μὴ ἐγκρίνοντα τὸν γάμον τοῦτον Πατριάρχην Ἰωάσαφ Ἀτὸν Κόκκαν. Τὰ περὶ τῆς τρίτης πάντως πατριαρχείας τοῦ Γενναδίου, καίτοι καὶ ταύτης βεβαιουμένης, ἀγνοοῦμεν καθολοκληρίαν πότε καὶ πῶς ἐπραγματοποιήθη. Πάντως μετὰ ταύτην ὁ Γεννάδιος ἐπέστρεψεν ὀριστικῶς πλέον εἰς τὴν ἀγαπητὴν Μονὴν του ἐπὶ τοῦ ὄρους Μενοικέως, ἐνθα ἀφιερῶθη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ὠραιωτέρων Λόγων καὶ Θεολογικῶν του ἔργων. Τὸ ἀκριβές ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀγνοοῦμεν. Ἐκ τινος σημειώματος τοῦ Παρισινοῦ Κώδικος ὑπ' ἀριθ. 1289 πληροφορούμεθα ὅτι ἔζη εἰσέτι τὸ 1472. Φαίνεται ὅτι ἐβδομηκοντούτης περίπου ἀπέθανεν ἐν τῇ αὐτόθι Μονῇ τοῦ Προδρόμου, ἐν ἧ καὶ τὸ σκήνος αὐτοῦ ἐναπετέθη. Μόλις τὸ 1854 ὁ Πατριάρχης Ἀνθίμος ΣΤ' διέταξε τὴν ἀνακομιδὴν τῶν ὀστέων του καὶ τὴν ταφὴν ἐν τῷ Νάρθηκι δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ τῆς τοῦ Προδρόμου Μονῆς. Ἐπὶ τοῦ νέου δὲ τάφου ἐπεγράφη καὶ τὸ ἀκόλουθον ἐπίγραμμα: «Τάφος Γενναδίου πατριάρχου Κων) πόλεως τοῦ Σχολαρίου τοῦ πρώτου μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς. Ἐγένετο ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων αὐτοῦ ἐπὶ ἔτους 1854 Μαΐου 7 ἐπὶ πατριαρχείας τοῦ κλεινοῦ Ἀνθίμου

Κουταλιανοῦ, ἐπὶ μητροπολίτου Σερρών κυρίου Ἰακώβου Πατμίου καὶ ἡγουμενίας τοῦ Κυρίου Ἀνθίμου Ἱερομονάχου Σερραίου καὶ Θεοδοσίου Δικαίου» (Ὁρα Π. Παπαγεωργίου, ἐν Byzant. Zeitschr. 3 (1884) 314/6).

Ὁφείλομεν χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ πρὶν ἢ δώσωμεν τὸν πλήρη τοῦ μεγάλου κατὰ τὰλλα πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου χαρακτηρισμόν, ν' ἀναφέρωμεν ὅτι εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐγράφη ἐν τῷ Συνοδικῷ τῆς Κων)πόλεως τὸ ἀκόλουθον λίαν χαρακτηριστικὸν μνημόσυνον αὐτοῦ, ὡς τοῦτο διέσωσεν ὁ Παρισινὸς κώδιξ 1294: «Γενναδίου τοῦ σοφωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, τοῦ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γενεᾷ φωστῆρος λάμπαντος δίκην, μέγιστον δὲ κράτος ἀραμένου ἐπὶ σοφία παντοδαπῇ καὶ δυνάμει λόγων ἀνυπερβλήτῳ καὶ λαμπρὸν μὲν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀγωνισαμένου καὶ λόγοις καὶ συγγράμμασι καὶ διαλέξεσι καὶ διδασκαλίαις, παρρησιασαμένου δὲ τὴν εὐσέβειαν πολλάκις ἀπαραμίλλῳ ψυχῆς γενναιότητι ἐνώπιον βασιλέων καὶ δυναστῶν καὶ λαῶν καὶ δήμων ὄλων καὶ ἐπὶ πάντων ἀπλῶς τὴν ἱεράν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὁμολογίαν καὶ ἀλήθειαν ἀναδιδάξαντός τε καὶ ἀποδείξαντος καὶ κήρυκος παντός ἀνακηρύξαντος γεγωνότερόν τε καὶ εὐσημότερον, εἶτα τὴν ἡσύχιον ἀντι πάντων ἀσπασαμένου τε καὶ ἐλομένου διαγωγῆν καὶ τὸν βίον ἐν αὐτῇ μεταλλάξαντος ὁσίως καὶ μακαρίως καὶ οὕτω τὴν πολυειδῆ ἐπισφραγισαμένου ἐαυτῷ ἀρετὴν ἀοιδίμως αἰώνια ἡ μνήμη».

Χα ρ α κ τ η ρ ι σ μ ὁ ς. Ἐξῆρα ἀνωτέρῳ ὅπου καὶ ὁσάκις ἔκρινα τὰ ἐπίμομφα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ σημεῖα τοῦ χαρακτήρος τοῦ Γενναδίου. Ἦλθε νῦν καιρὸς νὰ ἐκφράσωμεν καθαρώτερον τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην ἡμῶν. Ὁ ἀναγινώσκων τὰ ἔργα του, ἐκπλήττεται πρὸ τῆς πολυμαθείας τοῦ ἀνδρός, πρὸ τῆς σοφίας καὶ τοῦ θαυμαστοῦ νοός, τῆς κριτικῆς τούτου δυνάμεως, τῆς συναρπαστικῆς ἐπιχειρηματολογίας του, τοῦ ἀπροσμετρήτου βάρους τῆς κρίσεώς του, τῆς πληθωρικῆς δυναμικότητός του, τῆς φανατικῆς ἐκδηλώσεώς του καὶ τῆς ἀκλονήτου σταθερότητός του πρὸ τοῦ ἀντικειμένου τῆς πίστεώς του. Πάντα ταῦτα εἶναι ὁμολογουμένως προσόντα δι' ἓνα πνευματικὸν ἄνθρωπον καὶ συγγραφέα, ἀλλ' ἀποβαίνουν, ἕνια τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν, ἐπικίνδυνα ἐφόδια διὰ τὸν ἡγέτην, ὡς τὸ πηδάλιον εἰς χεῖρας νευροπαθοῦς. Ὁ Γεννάδιος κατεῖχεν ὁμολογουμένως ἀφθονα τὰ πνευματικὰ ἐφόδια, ἀλλ' ἅμα καὶ χαρακτήρα εὐερέθιστον, ἐπαναστατικόν, φανατικόν, φίλαυτον, ἀνυπότακτον. Ἄλλ' ἄς ἐντοπίσωμεν τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀνδρός διὰ νὰ γίνωμεν σαφέστεροι εἰς τὰς περὶ αὐτοῦ κρίσεις μας.